

СТ А Н О В И Щ Е

от проф. д-р Румяна Ил. Прешленова
за дисертационния труд на Мария Сашкова Вълкова
на тема „Андрей Тошев – държавник, дипломат, политик“,
Исторически факултет на Софийски университет „Свети Климент Охридски“
с научен ръководител проф. дин Веселин Янчев
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Избраната тема на дисертационния труд е значима и дисертателна. Андрей Тошев е автор не само на проникновени дипломатически доклади доклади в началото на ХХ в., но и на книги за Македония, Балканските войни и Първата световна война. Тези негови публикации се явяват извор за подробното проучване на дипломатическите совалки между балканските страни, между тях и Великите сили в началото на века през погледа на ерудиран професионалист. Това позволява през неговата личност да се представи важен период от българската история в контекста на международните отношения. Избраната тема досега не е била изследвана в цялост в българската историография, което прави нейното проучване не само оправдано, но и значимо. Структурата, състояща се от увод, три глави, заключение и библиография, позволява нейното успешно разработване.

Изследването е изградено на хронологически принцип. В дисертацията са използвани непубликувани архивни документи от български архиви, материали от пресата, спомени и дневници, както и изследвания.

Дисертантката е облагодетелствана от обстоятелството, че Андрей Тошев, обект на дисертационния труд, е автор на шест известни монографии за неговия живот и дейност, което ѝ позволява да направи сравнение между дипломатическата преписка и по-късните му спомени, анализи и обобщения. Това предлага възможност да ги съпостави с други

изследвания, за да открие личните оценки и пристрастия на Андрей Тошев. На много места тя сравнява дипломатическите му доклади с по-късната му публикация за Балканските войни. Дисертантката открива множество прояви на дипломатическа и политическа прозорливост от страна на Андрей Тошев. Прави впечатление например неговото виждане за ролята на политическата и културна пропаганда в чужбина в защита на българската кауза през пролетта на 1913 г., когато назрява разрив между бившите съюзници на Балканите. Авторката изтъква също очакването му за предстоящ въоръжен конфликт през лятото на 1914 г. предвид войнствените настроения в Австро-Унгария срещу Сърбия и последователната му позиция за неутралитет на България „до последния възможен момент“, настояването му по-късно Северна Добруджа да бъде запазена за България и др.

Като цяло дисертантката успява да очертае активната роля на Андрей Тошев като търговски агент в Битоля и български дипломатически представител в Цетине, Атина, Белград, Цариград, Виена и Берн. По време на тази негова дейност тя показва, че защитата на сънародниците му в Македония срещу турския произвол, гръцката и сръбската пропаганда и терор, отстояването на българските национални интереси са не просто негови рутинни задължения, а кауза. Представя го като дипломат, доказал качествата си в критични ситуации. Дисертантката многократно показва безупречния му професионализъм, когато той стриктно изпълнява директивите на българските правителства, макар да са в пълно противоречие с личните му възгледи. Тя проследява как по време на дипломатическата си кариера Андрей Тошев се формира и утвърждава като политик, готов по-късно да застане начело на държавата, макар и за кратко. Седеммесечното управление на ръководения от него безпартиен министерски съвет уместно е представено в контекста на кризата на парламентаризма в България след Деветнадесетомайския преврат от 1934 г., усилията за изолиране на военните кръгове като политически фактор и засилващата се роля на цар Борис III в политическия живот на страната.

В съответствие с формулираната тема на дисертационния труд авторката отделя внимание най-вече на дипломатическата, политическата и обществена дейност на Андрей Тошев. Публицистичните, научните и преподавателските му изяви са споменати по-скоро за пълнота, без да са изследвани задълбочено.

Дисертационният труд е написан увлекателно и достъпно за непрофесионалисти, въпреки наличието на някои правописни грешки, пропуски в пунктуацията, пълен и непълен член, които е редно да се отстранят преди евентуалното публикуване на изследването.

Бележки и препоръки

Налице е известно двусмислие по отношение на формулираната цел на дисертационния труд. От една страна, дисертантката посочва: „Целта на изследването е да се напише една подробна биография на тази многопластова личност, оставила своя отпечатък върху политическото развитие, културния подем и напредъка на научната мисъл в следосвобожденска България в края на XIX и през първите четири десетилетия на XX в.“ На същата с. 7 тя обаче прави уговорката, че нейна цел е „Да се обърне внимание на научната и публицистичната му дейност, макар те да са встрани от основната цел на изследването“. Наистина, на научната и публицистична дейност на Андрей Тошев (1919 – 1943) са посветени само десет страници (с. 354 – 364) и тя остава в сянката на дипломатическите и политическите му изяви. В същото време в хода на изложението на няколко пъти дисертантката споменава за заниманията му с ботаника и съответно публикуването на научни статии, за участиеето му в БКД, по-късно БАН (с. 9-11).

На много места в дисертационния труд обектът на изследването, Андрей Тошев, е подменен с разказ за теми и събития в местата, където той е назначен, съответно Битоля, Цетине, Атина.

Налице е разминаване между заглавието на трета глава в дисертационния труд („Извън политиката и в центъра на политиката“) и в автореферата – „Последният четвърт век от живота на Андрей Тошев“.

Би било добре да се прецизират някои изрази, отнасящи се до същността на дисертационния труд. Така например вместо да разкрие „опитите му (на Андрей Тошев, бел. РП) да приоритизира българската кауза на всяка цена“ (с. 3) авторката би трябвало да изследва опитите му да защитава или отстоява българската кауза на всяка цена, което е основна мисия на всеки дипломат. Също така „Славе Тошев активно участва в просветните и черковни въпроси в града“ (с. 8) би трябвало да се редактира примерно като „Славе Тошев активно участва в управлението на просветните и черковни дела в града“. На същата страница в бел. 12 меджлис (меджилис) – съвещателен към общинско, околийско, окръжно управление и т.н. би трябвало да бъде съвещателен орган или комитет.

Когато става дума за Дуалистичната монархия, тя трябва да се назовава правилно като Австро-Унгария, а не Австрия (с. 17 и др.), както понякога пишат автори от епохата. Съответно консулството в Битоля е австро-унгарско, а не австрийско. Също така Август Крал е австро-унгарски, а не австрийски дипломат (консул), както пише дисертантката в бел. 83 на с. 22.

При цитиране на непубликувани архивни извори е редно да се посочи видът на документа с автор и дата, а не само със сигнатурата.

Дисертантката посочва като „случили се“ две събития (с. 61): „Междувременно в Цариград се случват печално известният „инцидент Гешов“ и завземането на частта от трасето на Източните железници, преминаваща през българска територия от войски на Княжеството“. Те са част от преднамерени действия на правителството на Демократическата партия за обявяване на независимостта на България и непременно трябва да се поставят още от самото начало в контекста на най-сериозната криза в международните отношения преди Първата световна война. Не се споменава изобщо митническата война между Сърбия и Австро-Унгария

1906-1911 г., която е основа за поведението на сръбските правителства и към Дуалистичната монархия, и към България и Черна гора. В дисертацията причинно-следствената връзка понякога се губи за сметка на преразказ на статии от сръбската преса и на докладите на Ан. Тошев. Оттук идва и двусмисленото впечатление, че Сърбия и България са водещи фактори по време на кризата, а ролята на оформилите се вече военни съюзи на Великите сили остава на заден план.

В редица случаи дисертантката възприема изказа на изворите, без обаче да ги цитира. Например на с. 63 тя пише, че М. Милованович „предприема обиколка в западноевропейските столици, за да изложи устно неволята на сръбския народ“. Би било добре нейното изложение да се разграничава ясно от този на документите от епохата. На с. 71 тя определя сърбите като „един истеричен народ, лишен от морална мощ, политическо постоянство и дисциплина“, което не е отбелязано изрично като цитат от доклада на Ан. Тошев.

На с. 355 след цитат са поставени една до друга две номерации на бележки под линия - 1439 и 1440.

Допуснати са граматически пропуски, които създават смислови недоразумения. На с. 88 четем: „М. Милованович продължава да проявява резерви към идеята за Македония“, което читателят може да тълкува превратно. С. Сазонов е определен просто като „първия дипломат“. Поставена е задачата на читателя, когато на с. 96 попадне на изречението, отнасящо се до тълкуването на Ан. Тошев на предлагания от Белград търговски договор с България: „Според него това е възможно когато се обменят артикули с различно количество на производство в двете страни, за да могат да си оказват взаимна помощ и подкрепа⁴²⁵.“

На някои места изказът на дисертантката предизвиква учудване. На с. 93 например тя пише: „На 4 декември 1911 г. в Македония се извършва бомбен атентат⁴¹⁶, при който загива един турчин. Това събитие води след себе си още по-голям натиск над местните българи.“ Неясно е защо тя пояснява в бележка под линия: „Има се предвид атентатът в Щип на 21

ноември 1911 г.", вместо да го спомене в основния текст, което създава и недоразумение и по отношение на разминаващите се дати. Споменатият „още по-голям натиск“ на следващия ред се оказва „клане на българите, като 23 са убити и 423 са ранени“.

Неправилно са цитирани фондове от ЦДА, например на с. 6 „фондовете на българските дипломатически представители в Цетине (339 К), Атина (322 К), Белград (315 К), Цариград (321 К), Берн (317 К), Виена (304 К)“. Става дума за фондовете на българските дипломатически представителства, а не такива на българските дипломатически представители в съответните столици, които нямат лични фондове с такава сигнатура.

Заклучение: Дисертационният труд на Мария Сашкова Вълкова на тема „Андрей Тошев – държавник, дипломат, политик“ показва умения за самостоятелна изследователска работа, с което отговаря на изискванията на ЗРАСРБ. Това ми дава основание да гласувам за присъждане на образователна и научна степен „доктор“.

София, 12.05.2023 г.